

Fabrice D'ALMEIDA, *Mondeni život u doba nacizma*, Alfa, Zagreb 2011., 491 str.

U izdanju nakladničke kuće Alfa i prijevodu Marine Gessner objavljena je knjiga *Mondeni život u doba nacizma* francuskog povjesničara Fabricea d'Almeide. Djelo je izvorno objavljeno na francuskome jeziku 2006. u Parizu pod naslovom *La Vie Mondaine sous le nazisme*. Autor na temelju izvorne i prethodno uglavnom nekorištene građe pruža sustavan pogled u mondeni život njemačkog visokog društva tijekom nacizma, od dolaska Hitlera na vlast 1933. do poraza Njemačkog Reicha 1945. godine. Kako je ta sastavnica povijesti njemačkog društva u vrijeme nacizma bila slabo istražena, D'Almeida u uvodu navodi da su povjesničari prethodno zanemarivali proučavanje nacističkih elita. Oni su se u većoj mjeri usmjerili prema prikazivanju zala koja je nacizam počinio, a njemački su povjesničari takvim izborom tema težili obrazovati poslijeratno njemačko društvo za demokratske vrijednosti.

Tema je, nakon uvodnog dijela, obrađena kroz osam poglavlja: 1. "Rođenje nacističkog visokog društva", 2. "Velika zadovoljstva i male koristi nacističkoga visokog društva", 3. "Upravljanje Hitlerovim dvorom", 4. "Uništenje židovskoga visokog društva", 5. "Postoji li nacistički luksuz?", 6. "Mondenost u totalitarnoj državi", 7. "Raskoš diplomacije" te 8. "Drugi svjetski rat". Na kraju knjige nalazi se popis skraćena, bilješke, popis izvora i odabrane literature te kazala.

Valja izdvojiti nekoliko arhiva i fondova koje je autor koristio. U Bundesarchivu u Berlinu koristio je fondove Ureda državnog kancelara, Ministarstva obrazovanja i promidžbe, Glavnog ureda za sigurnost Reicha, spise nacističkog dužnosnika Alfreda Rosenberga, Hitlerovu osobnu ađutanturu, fond Vođe nacističke partije za promidžbu te fond "Hitler privatno". Potom koristi archive Ministarstva vanjskih poslova, Instituta za suvremenu povijest u Münchenu, ikonografske izvore (fotografije i filmske zapise), onovremene tiskovine (dnevničke, tjedničke, časopise i knjige) kao i svjedočanstva i sjećanja sudionika.

Jedan od problema koje D'Almeida postavlja je i to da neke sastavnice nacističkog društva možemo naći i u današnjim demokratskim društvima. On zaključuje da nacizam nije bio režim koji se temeljio isključivo na nasilju te se u većoj mjeri nametnuo i opstao zahvaljujući svojim metodama "zavođenja" njemačkog društva. Nadalje naglašava da holokaust ne bi bio moguć bez duboko ukorijenjene iluzije da nacistički režim donosi dobro većem dijelu stanovništva, te su dotadašnje elite bile spremne žrtvovati Židove za vlastiti povoljan položaj u nacističkom društvu. Djelo razotkriva i ključnu ulogu povezanosti vrha nacističkog režima s nosiocima moći i utjecaja u pojedinim društvenim skupinama. Te utjecajne osobe nisu bili nacisti prije 1933., ali su prihvatile njihovu vlast i radile na tome da ga prihvate i društvene skupine kojima su pripadale.

Preispitujući kategorije i klasifikacije, autor pokušava utvrditi postoji li kontinuitet ili diskontinuitet između društvenih običaja prije i nakon dolaska nacista na vlast. Objašnjavajući pojam mondenosti, zaključuje da na prvi pogled postoji diskontinuitet između toga kako se taj pojam shvaćao u vrijeme Weimarske Republike i tijekom nacističke vladavine. No dublja analiza zapravo pokazuje određeni kontinuitet između tih dvaju razdoblja. Primjere toga kontinuiteta autor opisuje analizirajući različite segmente nacističkog visokog društva.

U prvom poglavlju, "Rođenje nacističkog visokog društva", autor prikazuje Hitlerov uspon u visoko društvo najprije Münchena, a zatim Berlina, u kojem je dobio financijsku i drugu potporu koja mu je omogućila uspon unutar nacističke partije, kao i jačanje te stranke koja je 1923. brojala oko 500 000 članova. Osim Hitlerova uspona opisan je i uspon drugih nacističkih vođa poput Hermanna Göringa, Josepha Goebbelsa i Joachima von Ribbentropa. Daljnje jačanje nacista nakratko je prekinuto neuspjelim pučem 1923., nakon kojeg je Hitler završio u zatvoru. No nakon njegova izlaska iz zatvora i sve do osvajanja vlasti 1933., popularnost stranke i njezina uloga u visokom društvu Berlina nezaustavljivo je rasla. Nadalje autor opisuje uvjete i okruženje u kojima se razvija nacistički pokret. Zaključuje da do toga dolazi u društvenim i političkim okolnostima koje su suprotne načelnim spoznajama o Weimarskoj Republici kao razdoblju intelektualne otvorenosti i kreativnosti u kojemu nastaju novi filozofski, umjetnički i društveni pravci. D'Almeida zaključuje da nacizam nije imao jednoobrazni društveni identitet, nego je bio svojevrsna koalicija različitih državnih skupina i središta društvenog utjecaja. Oni se oko nacista nisu okupili isključivo zbog ideoloških razloga nego i zbog društvene solidarnosti koja je potekla iz dugotrajnog suživota i međusobno povezanih interesa.

U drugom poglavlju, "Velika zadovoljstva i male koristi nacističkoga visokog društva", autor opisuje promjene u njemačkom društvu nakon dolaska nacista na vlast. Tako navodi primjere kako se promijenio način govora, uvođenje javnih priredbi na kojima se iskazivala potpora novim vlastima, uvođenje nacističkog simbola, kukastog križa, u javni život te u konačnici stvaranje široko raširenog klijentelizma. D'Almeida navodi četiri skupine njemačkog visokog društva koje su bliske nacistima. Prvu skupinu činio je krug ljudi najbližih Hitleru, u drugoj se nalaze protokolarne službe različitih ministarstava ili ađutantura, a treću čine plemići, visoki odnosno pokrajinski dužnosnici nacističke partije, kao i većina uglednih umjetnika, uspješnih sportaša, gradonačelnika i poslovnih ljudi. U posljednjoj, četvrtoj skupini bili su oni koji su visokom društvu pripadali po stečenom bogatstvu ili rođenju. Autor opširno opisuje podjelu među tim skupinama te u nastavku poglavlja daje pregled najvažnijih državnih primanja kojima prisustvuju predstavnici svih četiriju opisanih skupina visokog društva, opisujući njihovu međusobnu komunikaciju.

Treće poglavlje, "Upravljanje Hitlerovim dvorom", prikazuje organizaciju Hitlerove osobne službe i ađutanture, koje su bile zadužene organizirati njegov službeni i privatni život. Autor primjerice navodi kako je Hitler nakon dolaska na vlast uveo slanje osobnih pisama osobama kojima je htio iskazati pažnju, čime je istodobno i njih motivirao da mu i dalje budu vjerni. Autor zaključuje da je Hitlerova ađutantura činila svojevrsnu jezgru mondenog života, putem kojeg se nacistički utjecaj širio i na tradicionalne elite. Hitlerovu ađutanturu oponašali su i drugi visoki nacistički dužnosnici, odnosno Heinrich Himmler, Hermann Göring, Joseph Goebbels i Alfred Rosenberg.

U četvrtom poglavlju, "Uništenje židovskoga visokog društva", autor opisuje "razloge" uništenja židovskoga visokog društva, utemeljene na ideologiji antisemitizma, koja postaje srž i službena doktrina nacionalsocijalističkog režima. Kao ogledni primjer i simbol onoga što se dogodilo na razini čitavog njemačkog društva D'Almeida navodi slučaj otočića Schwanenwerdera, mjesta za odmor berlinskih bogataša, od kojih su većina bili Židovi. Otočić je do 1939. u cijelosti "očišćen" od Židova. Opisano je i kako su Židovi uklonjeni iz svih zanimanja koja se mogu povezati s visokim druš-

tvom, pa tako i iz intelektualnih profesija, iz krugova liječnika, umjetnika i modnih dizajnera. Tako su segregacijom i drugim vrstama progona Židovi u cijelosti uklonjeni iz društvenog života u kojemu su prethodno sudjelovali. Već početkom 1933. Židovi su izbačeni iz članstva teniskih i golf-klubova, s javnih bazena, a 1935. doneseni su takozvani Nirnberški zakoni, koji su dali pravnu podlogu segregaciji i daljnjem progonu Židova. D'Almeida postavlja i pitanje odgovornosti pripadnika visokog njemačkog društva u vrijeme nacizma. Oni su nakon 1945. negirali sudjelovanje u uništenju Židova, a mnogi i samu spoznaju o njegovu postojanju.

Peto poglavlje nosi naslov "Postoji li nacistički luksuz?". Na to pitanje D'Almeida odgovara potvrdno. Kao jedan od primjera luksuza navodi luksuzne automobile i brojne i vrlo popularne automobilske utrke. Sportovi poput nogometa i atletike imali su široku popularnost i nacisti su ih također koristili za promicanje svoje ideologije. S druge strane posebno otmjenim sportom smatrao se, kao što je spomenuto, automobilizam, a i konjički sportovi. U vrijeme nacizma na popularnosti je dobio i lov, koji se, slično kao automobilizam, povezivalo s muževnošću, vrlinom muškaraca arijevske rase. Ženski luksuz iskazivao se u modi. Za nacističko vrijeme specifično je postojanje službene mode, koja je zagovarala prirodan izgled žene, bez šminke i pretjeranog dotjerivanja. No ženski modni časopisi iz tog doba ipak govore drugu priču, a najnovija moda bila je itekako popularna među suprugama visokih nacističkih dužnosnika. Kada je riječ o nacističkom luksuzu, posebno mjesto zauzima kolekcionarstvo. Brojni nacistički dužnosnici imali su strast prema skupljanju umjetničkih djela, s očitom iznimkom određenih djela suvremene umjetnosti koja su smatrana "odnarođenom umjetnošću". Luksuz je jasno vidljiv i na području privatnih prostora koje su koristili nacistički dužnosnici. Nerijetko su posjedovali brojne stanove i vile u raznim dijelovima Reicha, čije je luksuzno uređenje ukazivalo na novostečenu moć njihovih vlasnika. U nacistički luksuz spadala je i brojna kućna posluga, koju su imali ne samo najviši nacistički dužnosnici nego i oni nižega ranga.

U poglavlju "Mondenost u totalitarnoj državi" opisuju se još neke promjene u njemačkom visokom društvu nakon dolaska nacista na vlast. Kao što je rečeno, njegovi židovski članovi su "uklonjeni", dok se njemačko plemstvo uglavnom priklanja nacistima. Saloni za druženje prije dolaska nacista na vlast bili su simbol otmjenog načina života, ali nakon 1933. naglo gube na važnosti. Nasuprot tome nacistički režim ponovno daje na važnosti nekim starim običajima, viteškim redovima i dodjelama državnih odlikovanja, primjerice uvedena je i zlatna značka nacističke partije. Jedan od simbola Weimarske Republike bio je i kabaret, odnosno brojni lokali u kojima se on izvodio i koji su odisali vrlo slobodnim duhom. Nacisti su to ukinuli, a slično je bilo i s glazbom i plesovima koje su nacisti smatrali "degeneriranima", što se odnosilo na džez, swing i rumbu. D'Almeida nadalje opisuje prislan odnos nacističke vlasti i industrijalaca te pokroviteljski odnos nacista prema umjetnicima. To se jasno pokazivalo kroz različite svečane priredbe poput balova i druženja organiziranih u čast industrijalaca i umjetnika.

Sedmo poglavlje, "Raskoš diplomacije", prikazuje kako su nacisti koristili diplomaciju da bi u drugim zemljama stvorili pozitivnu sliku o svom režimu. U tome su bili uspješni, pa autor zaključuje da se u stranim zemljama nerijetko stvorila i svojevrsna općinjenost nacističkom ideologijom i estetikom, te želje za njegovim oponašanjem, o čemu su navedeni brojni primjeri. Autor navodi i kako su pripremani neslužbeni

razgovori Hitlera sa stranim diplomatima, koji su bili karakteristični za mondeni život diplomatskih krugova, kao i razmjena darova sa stranim predstavnicima. I godišnjim kongresima nacističke partije koji su se održavali u Nürnbergu uvijek su prisustvovali brojni predstavnici diplomatskog zbora. Nije zaboravljeno opisati ni kako su članovi tadašnjeg njemačkog visokog društva, primjerice supruge i ljubavnice visokih nacističkih dužnosnika, u kontaktima sa stranim predstavnicima imali važnu ulogu u širenju nacističke ideologije te u obavještajnim poslovima. Početak Drugog svjetskog rata mijenja živote članova diplomatskog zbora te su mnogi od njih ugodan i luksuzan život zamijenili mnogo težim uvjetima. Primjerice neki diplomati država koje su se našle u ratu s Njemačkim Reichom zatvoreni su ili vraćeni u svoje zemlje, koje je u međuvremenu zauzela njemačka vojska.

Posljednje, osmo poglavlje, pod nazivom "Drugi svjetski rat", razmatra položaj visokog društva tijekom rata. U početnom i za njemačku stranu povoljnom dijelu rata život njemačkog visokog društva nije se promijenio nagore. Naprotiv, njegovi su pripadnici i dalje živjeli okruženi obiljem, s nagomilanim umjetničkim djelima i u luksuznim rezidencijama. Na kraju, rat je gospodarskim elitama donosio veliku zaradu u kojoj su te društvene skupine mogle uživati. Postupno su se uvodila sve stroža ograničenja u javnoj nabavi prehrambenih proizvoda, ali visoko društvo posljedice toga nije osjetilo sve do 1945. godine. I po pitanju odijevanja, koje je također bilo racionalizirano, pripadnici visokog društva bili su u boljem položaju te su iznalazili načine da dođu do nove odjeće, primjerice tako da su odjeću za njih izrađivali logoraši brojnih nacističkih logora. No rat je također značio da su brojni muški pripadnici visokog društva mobilizirani u njemačku vojsku te su mnogi od njih poginuli.

Knjiga Fabrica d'Almeide predstavlja vrijedno djelo, utemeljeno znatnim dijelom na istraživanju izvorne građe Njemačkog Reicha i nacističke partije, koje daje sustavan pregled odnosa između nacističkog režima i članova njemačkog visokog društva i promjena koje su zbog toga nastale u samim njemačkim visokim slojevima.

LIDIJA BENCETIĆ

Dino MUJADŽEVIĆ, *Bakarić. Politička biografija*, Plejada, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, Zagreb 2011., 383 str.

Vladimir Bakarić bio je jedna od najutjecajnijih osoba na političkoj sceni Hrvatske u drugoj polovini XX. stoljeća, stoga začuđuje da je njegova prva biografija, isključujući one enciklopedijske naravi, objavljena tek gotovo 30 godina nakon njegove smrti. Objavljivanje ove Bakarićeve biografije važno je za objašnjavanje povijesti Hrvatske u socijalističkoj Jugoslaviji jer je on uvelike personificirao komunistički režim u Hrvatskoj.

U prvom, uvodnom poglavlju povjesničar Dino Mujadžević objašnjava nam svoja polazišta, motivaciju i metodologiju. Naglašava da ništa ne može dati tako dobar uvid u neko razdoblje kao dobra biografija te dodaje da je zbog toga sa žaljenjem promatrao